

FAZEKAS DÁVID JÁKÓHALMI BETYÁR HISTÓRIÁJA

150 év elmúltával azt hinnők, hogy az egykor fénykorát élő betyárvilág végleg letűnt, megszűnt létezni. Nos ebben bizonyára többen tévednének, mert népünk emlékezetében újra és újra felbukkannak e betyárvilág valós és képzeletbeli elemei, s a népmeséhez hasonlóan állandóan formálódnak, alakulnak, egyesek elvesznek vagy újra élednek, esetleg az előadók fantáziája szerint bővülnek még napjainkban is.

E folyamatnak legfőbb formai megőrzői a betyár, betyárok személyéhez és cselekedeteihez kötődő népköltési, népzenei, díszítőművészeti, mondabéli alkotások, melyek a népi gyakorlatban különféle alkalmakkor felbukkannak. (Borozgatások, disznótor, munka közbeni beszélgetések, pávaköri és honismereti hagyományápolás, sajtó és filmtémák, népi faragások stb.) Most legutóbb Sobri Jóskáról készítenek filmet. Előbb azonban a több részes Rózsa Sándort is láthattuk, de filmparódia is született Délibáb minden mennyiségben címmel.

Ma már kevesen tudják, hogy a betyártörténetek kezdeti elterjedéséhez és életben tartásához jelentősen hozzájárult a korabeli írott sajtó (újságok, kalendáriumok, valamint a 19. és a 20. század végén ill. elején működő ponyvaszerzők, „műköltők”, akik a régi énekmondó hagyományainkat megőrizve saját szerzeményeiket kinyomtatták, s legtöbbször saját vagy népi dallamra énekelték a vásárokon ill. terjesztették a néhány filléres produktumaikat.

Így lassan-lassan elterjedtek az egész országban. E műveket még többnyire most is az egyre fogyatkozó paraszti könyvtárak őrzik, magukban rejtve az adott kor írott autentikus és népi vallásos alkotásait is, vidékünkön főként a katolikusok körében

Továbbá a betyárromantika és a betyárok idealizálásában sokat köszönhetünk Móricz Zsigmondnak (A betyár c. színmű és Rózsa Sándor c. regény), valamint Ráth-Végh István: A pénz komédiája c. művének, melyben Fazekas Dávid históriáját, a postakocsi és a grófkisasszonyok kirablását, Dávid elvesztését írja le. De azon népszínművek íróinak is, akik betyár témát vittek színpadra, lévén híresek és kevésbé híresek.

E népszínművek legtöbbje zenés darab volt, már ismert vagy újabb szerzett dallamokkal, melyeket cigányzenei kísérettel adtak elő. Dallamaik legtöbbje még ma is igen népszerű és kedvelt melódia. Ezekből olykor esetenként következtethetünk más betyár személyiségekre is. (Ilyen pl. Bogár Imre.) Más esetben egy-egy gyűjtött dallamot összevetve bizonyos tudományos gyűjtemények dallamaival, népszínmű eredetét állapíthatunk meg. (Az Árvalányhaj lengedez a hegytetőn c. dal egy elveszett népszínműre utal, ami az évek múltával vásári históriás énekké vált, de népdalként is énekelték.)

A Jászság területén a népszínművek elterjedésének úttörője volt a jászberényi illetőségű Bakó Gábor színtársulata és Szigeti József színpadi szerző, népszínmű író – egykori jászberényi színész – az 1800-as évek utolsó harmadában.

Fazekas Dávid igazi jászsági betyár volt. Több községünk is magáénak vallja. Balladáját többféle dallam és szövegváltozatban éneklék. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az említettekén kívül más betyárhősökről ne énekelnének. Ilyen pl. Bozsó v. Bossó Sándor, Cene József, vagy esetleg névtelenek. (Tisza partján elaludtam c. ballada hőse.)

Fodor István Ferenc a helyi honismereti szakkör vezetője már régebben is kutatott a megyei levéltárban Fazekas Dávid után, s a feltárt írott anyag alapján hiteles adatokat közölt róla.

A feltárt adatok szerint Dávid 1820-ban, vagy 1823-ban született Jászfákóalmán. Ebben az időben több gyermek is hallgatott e névre, ezért nem lehet megállapítani a pontos születési dátumot. A mai Kossuth utca 10 sz. alatt volt a háza, amit Szöllösi Mihály kőműves mester bontott le, illetve épített újjá. Bontás közben előkerült az elöltöltős pisztolya is a falból, amelyet most a honismereti múzeumunk őriz.¹ A betyárt a berényi cseh-zsandárok fogták el László Antal segítségével, aki 1853-ben Ferenc Józseftől kitüntetés is kapott. Dávidot 1853-ben akasztották fel Gyöngyösön.

Az elsoroltak után Fazekas Dávid betyárhistóriájának legutóbbi néhány évtizedben jelentkező, még ma is elevenen élő dokumentumait, hagyományait kívánom bemutatni. Az emlékezők, a felnőttek és gyerekek szavaiból egyaránt érzékelhető, hogy betyársága ellenére valamiért mindegyikük büszke egy kicsit faluja szülőltére.

A betyárballada egyik változatát 1965. októberében énekelte el nekünk a honismereti szakkörben az akkor 76 éves Fazekas István.² (Lásd a dal kottázott változatát.) Az ének befejeztével Fazekas István megjegyezte, hogy „Ezelőtt 60 évvel így tudtam.” Ezek után Dávid történetét mondta el:

Fazekas Dávid a mai Kuczki-féle kocsmá helyén lévő istállóban tanyázott másod vagy harmadmagával. Zsíró Mengyié volt az istálló... Fazekas Dávidék hazajöttek Szentlászlórol. (Szentlászló többek között a jákóhalmiak pusztája volt, ma Jászszenlászló.) Zsíró Mengyi bement Jászberénybe, s kihívta a cseh zsandárokat. Ez 1854-ben történt.... Azok rágyújtották az istállót. De előbb beszóltak: - Gyertek ki! Azok meg: - Gyertek be! – s lövöldöztek... Dávid kiszaladt az égő istállóból, majd átugrott a kerítésen, de felbukott. László Antal meg rádőlt. - Miért fogtál meg Antal? – kérdezte tőle...

---

¹ E közlés alapján tudtam meg, hogy kb. 1950-ig e házban éltek anyai dédszülőim. Dédnagyapámat innen temették el.

² Onnan alól jönnek a zsandárok,
Ide látszik fegyvercsillogásuk.
A betyárnak csak az a nótája:
Igyunk egyet a más kontójára.

Kocsmárosné, jó napot, jó estét!
Hát ez a szép szilaj csikó kié?
Jó bort iszik e lónak gazdája,
Most jött ide, nincsen félórája.

Küldje hát ki e lónak gazdáját!
Nem bántjuk mi, csak adja meg magát!
Ki sem megyek, meg sem adom magam,
Kinek tetszik vigye el a lovam!

A lovamat nem annyira bánom,
Csak a nyeret, kantárom sajnálom.
Nyereg alatt a bugyellárisom,
Abba hever százezer forintom.

Százat adtam ezért a szép lóért,
Másik százat rá való szerszámért.
Harmadikat egy szép barna lányért,
Negyediket véle hálásáért.

Engem hívnak Fazekas Dávidnak!
Mi baja hát vélem a zsandárnak?
Jöjjön ide az a zsandársereg,
De nem eszik több komisz kenyeret!

A pap is kikísérte Dávidot a faluból, s közben megszólalt a lélekarang. A pap azt kérdezte: - Ejnye Dávid fiam, ugyan ki halt meg, kinek csengetnek? .... Megmondom, ha kiérünk a faluból – felelte Dávid.... Amikor másfelé fordultak azt mondta: - Nekem csengetnek... Gyöngyös felé vitték, s ott fel is akasztották... Lakása a mai Kossuth utcában az öreg Dósa-féle ház volt...”

A nyolcvanas években a községi Pávakörben is sokat beszélgettünk Fazekas Dávidról, balladáját népdalkörünk azóta is állandó műsorának tekinti.

Történetének jó ismerője volt Papp János bácsi is, aki úgy tudja, hogy a betyár a jelenlegi József Attila út környékén lakott, a kertjük végén. Majd tovább imígyen folytatta:

- *Édesapja számadó gulyás volt Jákóhalma pusztáján, a mai Jászszenlászlón. Dávid is odakerült akkoriban kiségitőnek az apja mellé. Sokszor őrizte a marhákat a pusztán, több más vele egykorú gyermekekkel. Heverészs közben sok minden megmozgatta a fantáziájukat. Beszéltek egyszer, hogy Pest felől a postakocsi járattal sok pénzt indítanak útnak. A legények fejében felmerült a postajárat kifosztásának gondolata. Többen szövetkeztek, s meglesték a postakocsit. A szállított pénzt elrabolták, a lovakat kikötötték, a postakocsist szélnek eresztették. A kocsiban utazott két grófkisasszony is, akiknek a jelenléte megzavarta a betyárokat. Nem tudtak velük mit kezdeni. Otthagyták őket az útfélen.*

A lopott kincstári billogozott lovakat a jákóhalmi erdőbe csapták ki, ahol akkoriban a községben élők lovai is legelésztek. Az erdőcsősz ügyelt rájuk. Feltűnt a csősznek, hogy a lovakért már jó pár napja nem jön senki. Az is feltűnt, hogy a lovakon billog van, ami igen jól megmutatta a lovak hovatarozását.

A csősz most már figyelte a lovakat, s egyszer meglátta, hogy Dávidék jöttek megnézni. Azonnal tudta, hogy milyen körülmények között kerültek ezek ide, s kihez tartoztak.

Bement Jákóhalmára, s jelentést tett a hatóságoknál. Az egyik pandúr meg akart győződni a tény valóságáról, s beöltözött az erdőcsősz ruhájába. Kiment az erdőbe, s végignézte Dávidék mustráját a lovak fölött.

A hatóság elhatározta, hogy lóvásárt hirdet, hátha behozzák a betyárok is elkótyavetyélni a lovakat. A pandúrok majd álruhába öltöznek, s az odaérkező betyárokat elfogják.

Úgy is történt, ahogy elképzelték, csak egy kis módosítással vált be a feltételezésük. Dávid ugyanis másodmagával érkezett, s nagyon óvatos volt. A vásárba elsőként barátja, a jásztelki születésű Nagy Mátyás ment be, akit abban a pillanatban lefogtak az álruhás pandúrok. Az utolsóként haladó Dávidnak sikerült még idejében megugrania. Barátját azonban vasba verték, s a berényi fogházba vitték. Dávid pedig megkezdte a bújdosó életet.

Nagyon bántotta, hogy barátjával így történt a dolog. Elhatározta, ha török ha szakad, kiszabadítja. Sok lovat lopott, melyeket orgazdáknak adott el. A lovak árát összegyűjtötte, s megvesztegette vele a berényi foglárt. Száz aranyat adott neki, hogy reszelőt s kötelet csempésszen be a börtönbe. Így is történt. Nagy Matyi elreszelte a rácsot és megszökött. A két cimborá újra együtt „dolgozhatott”. Kószáltak Jákóhalma és Szenlászló között. Közben a nagygazdáknak igen sok kellemetlenséget okoztak. Ahol csak volt jószág, ott "segítettek a létszámcsökkentésben” – fejezte be Papp bácsi.

1991-ben amikor az iskolában betyárnótát (népdalt) tanultunk, a gyerekek is érdeklődve hallgatták Fazekas Dávid históriáját. Néhányukat biztattam is a Dávidhoz fűződő családi legendárium szóbeli hagyományainak felkutatására, s arra, hogy saját ismereteikkel együtt mondják el mit hallottak. (A gyerekek 5. osztályosok voltak.) Ezekből közlök néhányat:

N. László

- *Fazekas Dávid Jászejákóhalma és a környék leghíresebb betyára volt. Ha bement a kocsmába minden ember futva jött ki. Volt egy fokosa, amivel leverte a poharokat. Búvóhelyét a legjobb barátja árulta el. Rágyújtották az istállót. Egy Tóth János nevű ember fogta el. Egy fakocsin vitték fel Gyöngyösre. A felesége utána kiáltotta: - A véka*

búzát hozd el! ... De a búza nem búza volt hanem pénz. A bíróságon az utolsó szó jogán ezt mondta: - Nem hittem volna, hogy falubéliek fognak el. Ha még egyszer szabad lennék, Jászfákalmát a négy sarkánál fogva gyűjtanám fel, mert én mindig megvédtem a többi betyártól. Dalt is írtak róla.

B. Andrea

- *A Kuczki kocsmá helyén volt egy istálló. Ott több napig aludt, és ezt megtudták a zsandárok. Egy nap rávették az istálló tulajdonosát, hogy engedje ki a jószágait itatni. A tulajdonos kiengedte a jószágokat, s ekkor felgyűjtötták az istállóját. A istálló kárát kifizették. Fazekas Dávid a lovára ült és ezt mondta: - Én ennek a községnek nem ártottam semmit, inkább segítettem rajta. A lovával kijött az istállóból, de a csendőrök lehúzták róla. Hiába ígért sok pénzt a pandúroknak, mégis felakasztották Gyöngyösön.*

M. Mariann

- *A kocsmárosné árulta el. A pandúroknak azt mondta, hogy ad nekik annyi pénzt, hogy ki tudja vele rakni Jászfákalmától Jászberényi rakni az utat. De a pandúrok nem fogadták el az ajánlatot. Másnap hajnalban felakasztották. A szegények búsultak Dávid után. A kocsmárosra pedig újjal mutogattak az utcán. Végül is megbánta amit tett.*

B. Attila

- *A kocsmá alatt volt egy alagút, ami az istállóba vezetett. Fazekas Dávidot irigyelte egy másik betyár, ezért szólt a csendőröknek.*

G. Attila

- *A kocsmá alatt volt egy alagút, amit Fazekas Dávidék azért ástak, hogy el tudjanak menekülni. Az istálló gazdája kihívta a zsandárokat. Ezért nagy pénzjutalmat is kapott.*

F. Ildikó

- *Fazekas Dávid kiszökött az égő istállóból, de nem járt szerencsével, mert elfogták. A cimborái várták, de a betyárt másik úton vitték. Ki akarták szabadítani, de nem sikerült nekik. Így a betyárt elvitték Gyöngyösre, ahol felakasztották. Mielőtt kivégezték volna, Fazekas Dávid azt mondta, hogy meg fogják ezt bántani, mert a barátai bosszút állnak miatta.*

K. Ágnes

- *Fazekas Dávid megijedt, hogy ég az istálló. Kivágtatott a lovával, de a pandúrok üldözőbe vették. Egy jákóhalmi ember lerántotta a lóról. Csodálkozott is, mert ő mindig védte a jákóhalmiakat, a gonoszokat pedig kirabolta. A pandúrok elvitték Gyöngyösre, hogy majd felakasszák őt. A betyártársai ígértek a pandúroknak olyan sok aranyat, hogy az egész jákóhalmi Fő utat kirakhatták volna belőle. Fazekas Dávidot fölakasztották Gyöngyösön.*